

ІСТОРІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І РУХІВ

Юрій Русанов

•

ЧЕРНІГІВСЬКА ГРОМАДА В ГРОМАДСЬКОМУ РУСІ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ СТ. В УКРАЇНІ

На початку 60-х рр. (61 — 63) ХІХ ст. в Києві, Львові, Одесі, Полтаві, Харкові, Чернігові та деяких інших містах України виникають культурно-освітні організації ліберально-буржуазної та демократичної інтелігенції — громади.

В історичній науці найбільше досліджено Київську та Полтавську громади. Чернігівська ж майже не досліджена, немає узагальнюючих праць з її історії, вона малознана навіть серед шанувальників рідного краю. Щодо неї є спогади визначних громадських діячів Чернігова.¹

Про заснування чернігівської Громади відомо наступне. Протягом 1861 — 63 рр. в Чернігові активно діяв гурток молоді «Курінь», який заснував лікар С. Д. Ніс. У «Курені» носили народний одяг, жили побут, та звичай козаків, вивчались українська література та твори народного фольклору. З червня 1861 р. у Чернігові почав виходити тижневик «Черниговский листок», редактором якого був вчитель гімназії Л. І. Глібов. У газеті друкувались новини місцевого життя, байки, вірші, оповідання українською та російською мовами. С. Д. Ніс та Л. І. Глібов співробітничали з полтавською Громадою, мали зв'язок з редакцією славнозвісного журналу «Основа», де вміщували свої твори. Проте цій організації, на зразок полтавської, в цей період в Чернігові не було. У 1863 р. С. Д. Ніс, Л. І. Глібов та ряд інших діячів Чернігова потрапили під нагляд поліції, були позбавлені роботи, деякого вислано з Чернігівської губернії аж на північ Росії.

У 70 — 80 рр. ХІХ ст. певний внесок у розвиток культури і освіти зробило Чернігівське земство. Очоловані І. І. Петрункевичем, О. Ф. Ліндфорс та О. П. Каринським чернігівські земці, зокрема, домоглися того, що земство влаштувало на власний кошт вчительські курси, зросла кількість народних шкіл. У 1875 р. в Чернігові був утворений постійний статистичний відділ, де працювали відомі статистики О. Русов, П. Червинський, В. Варзар. У 1877 р. була зібрана і відкрита громадська бібліотека в Чернігові. 15 квітня 1876 р. чернігівський губернатор повідомляв міністра внутрішніх справ, що «серед місцевого земського представництва є значна кількість осіб, які вважають, що земству на

нів освіти належить не тільки матеріальна допомога, а й напрям тієї освіти до забезпечення духовних потреб народу. Особи ці виявляють спроби не тільки зберегти, а й розширити моральний вплив земств на народну школу»². Що стосується земського руху в Чернігові, то він був на той час одним з найбільш опозиційних в Україні й Росії. У 1880 році царський уряд звільнив з роботи майже всіх ліберальних земців Чернігівської губернської управи.

Після сумнозвісних Валуєвського та Ємського (відповідно 1863 р. і 1876 р.) указів про заборону українства чернігівська Громада була таємною. Про неї, як цілком діяльну організацію, можна вести мову лише від 1893 року. До її складу увійшло більше 20 видатніших чернігівських громадських діячів — І. Л. Шраг, А. В. Верзилов, О. А. Тищинський, В. М. Хижняков, І. Ф. та І. Г. Рашевські, В. І. Самійленко, М. М. та В. У. Коцюбинські, Г. Коваленко, С. Ф. та О. О. Русови, Борис та Марія Грінченко та ін.

Все культурне життя Чернігова кінця XIX — поч. XX ст. проходило під впливом Громади. Члени її друкувалися в галицьких журналах «Правда», «Життя і Слово», «Зоря», допомагали фінансами у їх виданні. У кінці XIX ст. чернігівська Громада увійшла у федеративний зв'язок з Київською, Полтавською та Одеською громадами. У 1905 р. вона створила в Чернігові товариство «Просвіта».

Значення громад для духовності українського народу яскраво розкривається в спогадах одного із засновників чернігівської Громади А. В. Верзилова: «...громади, діючи таємно, представляли й маніфестували українське суспільство, піддержували й творили українську культуру, об'єднуючи видатних і найталановитіших людей з української інтелігенції, направляючи їх зусилля на справу національного відродження українського народу, культурного й політичного самовизначення. Чернігівська Громада серед інших громад, гадаю, займала не останнє місце»³.

Відомі нам громадівці й їхня діяльність свідчать про значну роль чернігівської Громади в українському культурному житті та національно-визвольному рухові. Відтворення її історії є актуальним завданням сьогодення.

1 Марія Грінченкова і Аркадій Верзилов. Чернігівська українська громада // Чернігів і Північне Лівобережжя. — К., 1928. — С. 463 — 487.; Софія Русова. Мої спомини // За сто літ. — К., 1928. — Кн. 2. — С. 135 — 175. Там само. Кн. 3. — С. 147 — 205.; Максимович Т. Чернігівські мемуаристики // Зап. іст. — Філ. Відд. — К., 1929. — Кн. XXV. — С. 358 — 373.

2 Волощенко А. К. Земська опозиція // Нариси з історії суспільно-політичного руху на Україні 70-х поч 80-х рр. XIX ст. — К., 1974. — С. 146.

3 Марія Грінченкова і Аркадій Вершилов. Чернігівська українська Громада. — С. 464.

